

Történelemkutatás: hazudni nem szabad

Beszélgetés dr. Szakály Sándor történésszel, a Veritas Történetkutató Intézet főigazgatójával

FORRÁS: MAGYAR IDŐK

Mivel időben közelebb áll hozzánk, sokunk számára talán a 20. század magyar történelme a legizgalmasabb kihívás. Erről beszélgettem dr. Szakály Sándor professzorral, a budapesti Veritas Történetkutató Intézet főigazgatójával.

– A Veritas honlapjának indító mottója: hazudni nem szabad. Ez azt jelenti, hogy szakítani akarnak a Kádár-rendszerbeli történetírás ferdítéseivel?

– Minden történésznek a múlt hiteles, forrásokra épülő bemutatása a feladata. A Kádár-rendszerben is éltek történészek, akik törekedtek a hitelességre, de az 1980-as évek közepéig azért voltak olyan központilag támogatott kutatási témák és elvárások, amelyek a hitelességet nem egyszer megkérdőjelezheték. Az ezeréves magyar történelemben néha jelentéktelen szerepet betöltőket, említésre nem igazán érdemes eseményeket állítottak középpontba, míg meghatározó történetekről, illetve személyekről „pártos megközelítésben” tárgyaltak. Ezeket szeretnénk meghaladni. A rendszerváltás utáni évek magyar történetírásának feladata a múlt hiteles feltárása és az ideológiai béklőktől való megszabadulás után a korábbi feldolgozások kritikus értékelése. Talán ez a legnehezebb, mivel nem egy esetben önmagunkkal szemben is kritikát gyakorolhatnánk. Vegyük elő a 60–70-es években írott műveket, és akkor láthatjuk mindazt, amire utaltam. Furcsa néha azt tapasztalni, hogy egyesek úgy vélik, a 60-as években leírtak ma is megállják a helyüket a tudomány világában.

– A kutatóintézetben belül működő Horthy-kori kutatócsoport számára mennyire nehéz feladat a kormányzóról kialakult kép tisztázása?

– Horthy Miklós személye hosszú évtizedek óta a „vitatott személyek” sorába tartozik. Az elmúlt több mint negyedszázad során a személyére, tevékenységére rárakott jelzőktől, valótlanágoktól nem könnyű megszabadítani. Mái hatnak Vas Zoltánnak, Gárdos Miklósnak, Hollós Ervinnek és másoknak róla írt – szakmailag hiteltelen, nem kevés hamis állítással teletűzdelt – „művei”. A feketére festett Horthy esetében már a szín árnyalása is elfogadhatatlan megnyilvánulásokra ragadtat egyeseket. Ennek ellenére úgy vélem, Horthy személyének kritikát nem nélkülöző ábrázolása, tevékenységének forrásokra épülő bemutatása és a nevével fémjelzett korszak előítéletek nélküli megjelenítése alapvető feladatunk. Természetesen mindig lesznek olyanok, akik az ő esetében is csak fehérben és feketében tudnak gondolkodni.

– Az első világháború a magyarság számára tragikusan fejeződött be, következményeit ma is viseli a nemzet. Már mindent tudunk az akkori eseményekről?

– Az „alapgolgokat” ismerjük, de nincs olyan történész – vagy akár kutatóintézeti kutatócsoport –, aki azt mondhatná: már minden ismeret birtokában van. Igazán nagy „fehér foltok” meglátásom szerint nincsenek, de azért az elkövetkező évtizedekre, sőt évszázadokra is jut elegendő kutatnivaló a magyar múltból. Az első világháború története azért is meghatározó, mert az azt lezáró versailles-i békerendszer az 1920 utáni magyar fejlődés alfája és ómegája. A trianoni békediktátum ismerete nélkül nem érthető meg a magyar 20. és 21. század sem.

– Hogyan látja a határon túli területek egy részének a visszatérését négy évre az anyaországhoz? Mekkora jelentősége volt ennek az erdélyi magyarság életében?

A történelmet is lehet többféleképpen értelmezni, ez így volt minden időszakban. A tényeket azonban nem illik ferdíteni és elhallgatni.

– Az 1920-ban elcsatolt területek egy részének 1938 és 1941 közötti visszatérése az ott élők számára életük végéig meghatározó pozitív emlék maradt. A két világháború közötti Magyarország társadalmának szinte valamennyi tagja a revízió megvalósítását tekintette az ország egyik legfontosabb feladatának felekezeti, vagyoni, társadalmi különbözőségekre való tekintet nélkül. Trianon egy dologban összehozta a magyarságot, amelyet a Nem, nem, soha és a Mindent vissza jelszavakkal lehet talán leginkább érzékelteni. Erdélyben a „kis magyar világ” az ott élő magyarok számára évtizedekre való át- és túlélési muníciót adott. Büszke lehetett a partiumi, erdélyi, szatmári, beregi magyar ismét származására, nyelvére és kultúrájára. A kisebbségi sorsba kerülés után ismét felemelt fejjel járhatott szülőföldjén, ami újra hazájává vált. Ugyanez fogalmazható meg a Felvidék, Kárpátalja és Délvidék esetében is.

– A két világháború között fontos szerepe volt a magyar királyi csendőrségnek. Mit sikerült ennek emlékéből átmenekíteni az utókorra?

Szakály Sándor hazáját szerető, annak múltját hitelesen bemutatni szándékozó történész

– A magyar királyi csendőrség Európa egyik legjobb, legfelkészültebb rendvédelmi testülete volt, amelyet katonailag szervezett közbiztonsági őrtestületnek nevezhetünk. Az ország – főleg a vidéki Magyarország – közbiztonságának fenntartásában elévülhetetlen érdemei voltak 1881 és 1945 között. Az 1922-ben 12 ezer főben megállapított szervezet felderítési mutatói a 75–95 százalékos tartományban mozogtak. A súlyosabb

– Van még bőven tennivaló, de az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának munkatársai, a Nemzeti Emlékezet Bizottság kutatói, az MTA BTK Történettudományi Intézetben dolgozó kollégák és az alig ötesztendő Veritas munkatársai szép eredményeket mondhatnak magukénak. Feladat azonban akad még bőven: MKP, MDP, MSZMP, ÁVO/ÁVH, 1956, népbíraskodás, TSZCS, TSZ-szervezés... hogy csak néhány fontos témát említsek.

– A balliberális és a konzervatív oldal közötti nézetkülönbségek mennyire érhetőek tetten a történelemkutatásokban?

– A történelmet is lehet többféleképpen értelmezni, ez így volt minden időszakban. A tényeket azonban nem illik ferdíteni és elhallgatni. Meglátásom szerint többek között a témák megválasztásában lehet érzékelni a különbséget, no meg a feldolgozásban és a stílusban. El kell olvasni néhány balliberális oldalra besorolt kolléga vitacikkét – vagy a Veritasról megfogalmazott sarkos véleményét –, és lehet érzékelni a különbséget.

– A Kádár-rendszerben több nagy ívű magyar történelmi film készült, mint a rendszerváltás óta eltelt időszakban. Ön szerint mi ennek a magyarázata?

– Ezt nem én tudnám érdemben megválaszolni, de miután 19 évig voltam a Magyar Történelmi Film Alapítvány kuratóriumának titkára, szereztem némi tapasztalatot a filmes világban (is). Úgy vélem, az a nemzet, amely ad magára és büszke a múltjára, történelmi játékfilmekkel is a világ közvéleménye elé lép. Hogy milyen lesz ott azoknak a fogadtatása, az természetesen mindig kérdéses, de

jó történelmi játékfilmekkel könyvben mutathatják be a múltunkat másoknak, mint vaskos monográfiákkal. Talán rájön majd erre egyszer valaki.

– Ki a magánember Szakály Sándor?

– Olyan 63 éves ember, aki egy kis falu – Törökkoppány – szülőtteként nem gondolta azt fél évszázaddal ezelőtt, hogy valaha magyar múltrol, történelemről beszélhet, írhat, és netán vitára ingerelhet többeket is. Vallja: vagyok s leszek, aki voltam. Az ezt a mondatot megörökítő tábla immár több mint három évtizede vándorol együtt velem, bárhova is visz a sors. Mert vannak alapértékek, amikhez ragaszkodni kell. S tartom magam ahhoz, az anyai nagyapámtól kapott egyetlen örökséghez is, amelyet 1965 augusztusának közepén a halála előtti órákban hagyott rám: kisfiam, ha igazad van, akkor se hagyj magad, ha fát vágnak a hátadon. Nem tudom, hogy ha ténylegesen sor kerülne a favágásra, kibírnám-e. Mint ahogy azt sem, létezik-e két éneke az embernek, van-e magánember és van-e közéleti ember. Szakály Sándor hazáját szerető, annak múltját hitelesen bemutatni szándékozó földi halandó, akinek sokat jelentenek a Magyarországi határain kívül élő nemzet-társai, azok gondjai, problémái. Reményeim szerint pedig olyan történész, aki a Veritas Történetkutató Intézet választott jelmondatának – hazudni nem szabad – képes megfelelni, jóllehet tudja, nem tévedhetetlen. De abban biztos, hogy szándékos ferdítésekre, elhallgatásokra és elhallgattatásokra nem kapható sem magánemberként, sem közéleti szereplőként. Mert ha kapható lenne, akkor reggelente nem nézhetne nyugodt szívvel a tükörbe...

MAKKAY JÓZSEF